

Lägesrapport och äskande av medel för projektet ”Ungdomar som riskerar att fara illa: Skolans sociala klimat, psykisk ohälsa och brottslighet; projektledare Professor Johan Fritzell, CHES, Stockholms universitet/Karolinska institutet.

Preventionscentrum, Stockholm Stad utlyste forskningsmedel under 2009 och ovanstående projekt var ett de projekt som beviljades. Projektet och projektplanen är treårigt men i enlighet med anvisningarna söktes och beviljades under slutet av 2009 733 000 kronor enbart för år 2010.

Föreliggande lägesrapport ger först en kort, och populärt hållen, sammanfattning av projektet. Därpå följer en redogörelse över hur projektet framskridit under 2010 fram till nu, och där skälen till avvikelser från den ursprungliga tidsplanen anges. Därpå följer en kort ekonomisk redovisning inklusive förväntat utfall per 2010-12-31. En kort budget för år 2011 följer därefter.

I den ursprungliga och beviljade ansökan uppgick det sökta beloppet till något mer än hälften av projektet totala kostnader enligt Stockholms universitets fullkostnadsmodell och vi angav då att detta motsvarade 747 000 kronor för år 2011 och 770 000 kronor för år 2012. På basis av den reviderade budgeten som beskrivs närmare nedan ansöker jag i nuläget om ett tvåårigt fortsättningsanslag på 700 000 kronor för år 2011 och 720 000 för år 2012.

Kort sammanfattande projektbeskrivning

Detta forskningsprojekt syftar till att undersöka två av de mest omdiskuterade sociala problemen för unga människor i Sverige idag, nämligen psykisk ohälsa och brottslighet. Utöver kartläggning av problemens omfattning och individuella riskfaktorer kommer vi att speciellt uppmärksamma skolans betydelse. Dels därför att barn och ungdomar tillbringar en stor del av sin vakna tid i denna institution, och det därigenom förefaller rimligt att anta att skolan spelar en viktig roll, och dels därför att faktorer på skolnivå, inklusive segregationsprocesser, är möjliga att påverka för att därigenom minska psykisk ohälsa och brottslighet.

Vi vill genom att fokusera på skolans strukturella egenskaper och sociala klimat bidra till en ökad förståelse för orsakerna till skillnader i psykisk ohälsa (t.ex. huvudvärk, magont, oro), hälsorelaterade vanor (såsom alkoholkonsumtion, fysisk aktivitet och matvanor), och brottsliga handlingar bland unga. Vår första ambition är att tydliggöra hur prevalensen av dessa centrala ofärdsindikatorer varierar mellan skolor och hur detta är kopplat till skolors strukturella egenskaper.

För att mer rigoröst kunna utröna skol- eller andra omgivningseffekter kommer vi använda oss av avancerade statistiska metoder, i huvudsak så kallad flernivåanalys, där vi samtidigt inkluderar tänkbara orsaksfaktorer på individ- och skolnivå i våra statistiska modeller. Ett vanligt tillkortakommande i analyser av sådant slag är att även om vi finner att ”skolan spelar roll” kan vi trots det inte annat än spekulera kring vilka de mer specifika mekanismerna bakom är. Detta är förstås inte minst ur ett åtgärds perspektiv otillräckligt. Vi kommer därför också söka studera på vilket sätt strukturella skolegenskaper (t.ex. lärartäthet, lärares utbildningsnivå respektive föräldrarnas utbildningsnivå och födelseland) är kopplade till psykisk ohälsa och brott, dvs. vilka de verksamma mekanismerna är. Två möjliga sådana mekanismer är dels det som inom den internationella forskningslitteraturen går under

begreppet "collective efficacy", dvs. den tillit och informella sociala kontroll som finnas, eller saknas, i en skola eller ett bostadsområde. En annan möjlig sådan mekanism som vi ämnar uppmärksamma är elevernas upplevelse av skolan.

Utöver detta kommer vi att studera om barn och ungdomar med olika bakgrund och individegenskaper påverkas i olika grad av kontextuella skillnader mellan skolor, dvs. om vissa ungdomar beroende på sina individuella egenskaper är mer sårbara för brister i skolan.

Skillnader mellan skolor idag avspeglar inte bara en existerande ojämlikhet utan kan i förlängningen tänkas vara en viktig mekanism också bakom skillnader i hälsa hos vuxna. Projektet har därför stor betydelse för politiska diskussioner om segregation och ungdomars (o)lika livschanser.

Vår huvudsakliga datakälla är den sk. Stockholmsenkäten.

Arbetsinsatser och Projektets status fram till oktober 2010

Som framgår av den ursprungliga ansökan var avsikten att med sökta medel täcka lönekostnader för fil.kand Gabriella Olsson till 70 procent och fil.dr. Jenny Freidenfelt Liljenberg till 40 procent medan Jenny Eklunds och min egen arbetsinsats finansieras via olika anslag från Forskningsrådet för Arbetsliv och Socialvetenskap (FAS). Sammantaget innebär detta att projektet totalt var beräknat för 51 arbetsmånader (17 arbetsmånader per år i 3 år). Eftersom framförallt Olsson antas bedriva detta inom ramen för ett kommande doktorandprojekt är detta sannolikt en viss underskattning. Under årets tio första månader har dock arbetsinsatsen pga. föräldraledigheter blivit avsevärt mindre. Eklund har först i dagarna återgått i arbete, Freidenfelt Liljenberg arbetade till slutet av april och Olsson fram till mitten av Mars. Sammantaget innebär det att vi till dags dato, min egen arbetsinsats undantagen, har haft en total heltidsarbetsinsats på 3,35 månader¹, dvs. väsentligen understigande den planerade insatsen.

Föreliggande lägesrapport skall läsas med detta i åtanke då det säger sig självt att vi härmed inte riktigt har nått den output som vi räknade med i den ursprungliga planeringen.

De arbetsinsatser som ändå gjorts kan i mångt och mycket sägas vara av forskningsförberedande natur. Här nedan anges de mest betydelsefulla:

1. Under Januari månad arbetades främst med etikprövningansökan för projektet vilket insändes till EPN (den regionala etikprövningsnämnden) den 8 februari (beslut från nämnden 2010-03-11, protokoll 2010/5:3).
2. I samband med ett annat projekt under min ledning har utförliga sociala egenskaper om skolor införskaffats från Skolverket. Tillstånd har under året erhållits från Skolverket att nyttja dessa data också inom ramen för detta projekt. Skolverkets data matchades (i huvudsak manuell kodning) med Stockholmsenkäten (denna kodning avsåg endast en årgång av undersökningen men under slutet av 2010 kommer motsvarande information att påföras också de andra årgångarna av Stockholmsenkäten, det senare arbetet kommer att utföras av en forskningsassistent och görs i samarbete mellan föreliggande projekt och ett närbesläktat projekt som har programstöd från FAS (lett av Viveca Östberg). Denna information kommer att vara central för många av de analyser vi avser att utföra.

---

¹ De i den ekonomiska rapporten upptagna kostnader för lönekostnader överstiger motsvarande arbetsinsats beroende på semesterlön mm.

3. Projektets huvudsakliga utfallskomponenter rör brottslighet, psykisk ohälsa och hälsorelaterade vanor. I båda fallen föreligger ett antal indikatorer i datamaterialet. I enlighet med state of the art-metodologi har vi först sökt utröna hur dessa indikatorer hänger samman med hjälp av så kallade faktoranalyser. Dessa faktoranalyser gav vid handen, i huvudsak i enlighet med tidigare internationell forskningslitteratur, att en tämligen enkel uppdelning i mindre och mer allvarliga brott är tillfyllest medan den psykosomatiska ohälsan kommer att delas in i en typ av besvär som har mer påtaglig kroppslig karaktär och en med mer renodlad psykisk karaktär.

Vi har härmed införskaffat oss ett mycket gott underlag för såväl den breda kartläggning som skisserades i den ursprungliga ansökan liksom för de mer forskningsiniterade frågor som angavs i ansökan. En fördel med projektets försening är att vi härmed kan tillägna oss de slutsatser och, inte minst, de kunskapsluckor som uppmärksammades i samband med de två state of the science-konferenser som anordnades 2010 av Kungliga Vetenskapsakademien om barns psykiska hälsa, där också skolan stod i fokus för den ena konferensen.

Projektplan för 2011

Under förutsättning att projektet får fortsätta avser vi att

- a) Sammanställa en bred kartläggning över hur brottslighet och psykisk ohälsa varierar och samvarierar mellan skolor. Kartläggningen kommer att såväl fokusera på skolor i olika områden (med olika karakteristika) men framförallt att ha ett förändringsperspektiv, med hjälp av datamaterialets olika årgångar. Vi kommer med andra ord att anlägga ett såväl tid- som rumsperspektiv. Om Preventionscentrum är intresserade är vi självfallet öppna för diskussion kring den mer detaljerade utformningen av denna kartläggning.
- b) Sammanställa en forskningsartikel att insändas till en internationell vetenskaplig tidskrift om skolvariationer i brottslighet och speciellt uppmärksamma könsskillnader och huruvida skolans sociala klimat är en mekanism som kan förklara skolvariationer härvidlag. Vi kommer också att utröna om skoleffekterna genomsnittligt är lika för alla barn och ungdomar, eller om exempelvis ungdomar med vissa specifika personlighetsdrag är mer sårbara och därför mer utsatta för den sociala kontexten (statistiskt innebär detta att man med hjälp av flernivåanalyser testar om interaktioner mellan analysnivåer föreligger).
- c) Sammanställa en forskningsartikel att insändas till en internationell vetenskaplig tidskrift om skolvariationer i hälsorelaterade vanor i Stockholm är relaterat till skolans sociala klimat. Vi kommer på motsvarande sätt men sannolikt med andra individegenskaper också här att utröna om skoleffekterna är, genomsnittligt, lika eller ej för alla barn och ungdomar.

I samtliga fall kommer vi att studera skillnader mellan pojkar och flickor. I a) kommer detta att göras mer deskriptivt medan målsättningen i b) och c) är högre. Här skall vi försöka komma närmare de mekanismer som ligger bakom skolvariationer och också bakom de i många fall stora könsskillnader som finns i de utfallsdimensioner vi studerar.

Ekonomisk rapportering och budget

Tabell 1 ger den ekonomiska redovisningen fram till 1 oktober och beräknade kostnader under årets sista kvartal.

Tabell 1. Projektets ekonomi per 20100930 samt budget för resterande delen av året.

Erhållna medel (december 2009)	733 000
Kostnader t.o.m. 100930	
Lönekostnader inkl. LKP	- 236 658
Avgift Etikprövningsnämnden	- 5 000
OH-kostnader (35% enl kontrakt)	- 43 498
Varav omkostnadspålägg	
Lokaler	- 41 081
Utg. balans 100930	<u>406 761</u>
Budget 101001-101231	
Ing balans per 1 oktober	406 700
Löner inkl LKP	-32 700
OH-kostnader	<u>-11 000</u>
Utg. balans 101231	363 000

Budget 2011

Gabriella Olsson kommer att återgå från sin föräldraledighet den 1 december i år, medan Jenny Freidenfelt Liljeberg preliminärt kommer att återgå från sin föräldraledighet den 1 juli 2011. I enlighet med ursprungliga ansökan så söker vi medel för 70 respektive 40 procent för dessa två. För att inte ytterligare sinka projektet kommer därför en post-doc att anställas på deltid - 50% - under de 6 månader som Freidenfelt Liljeberg är föräldraledig (Diskussioner med person föreligger i skrivande stund). Jenny Eklund, som i dagarna kommit tillbaka från sin föräldraledighet, arbetsinsatser liksom min egen kommer i enlighet med tidigare arbetsinsatser att helt finansieras av andra medel.

De kostnader som tas från ett fortsatt anslag från Preventionscentrum enligt de principer som angavs ovan uppgår sammanlagt till 877 000 kronor (enbart löner inkl LKP och indirekta kostnader). Projektets övriga kostnader (resor till konferenser mm.) bekostas av andra medel. Med tre procents uppräknings av lönenivåer för 2012 blir motsvarande kostnader ca 900 000. Givet den beräknade ingående balansen per 110101 på ca 363 000 kronor innebär detta att vi härmed äskar om ett fortsättningsanslag på 700 000 för år för 2011 och 720 000 för år 2012.

Enligt Stockholms universitets fullkostnadsmodell blir projektets totala kostnader för 2011 ca 1 366 000 (bilagan kan insändas om så önskas).

Stockholm den 21 oktober 2010

Johan Fritzell

Professor